

Agnieszka A. Niekrewicz

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Słownictwo określające tożsamość narodową i rasową w społecznościowych słownikach języka polskiego

Streszczenie

Celem artykułu jest przegląd zarejestrowanych przez amatorskie słowniki sieciowe nazw osób ze względu na ich przynależność narodową oraz rasową. Autorka dokonuje analizy semantycznej i strukturalnej wyekscerpowanych leksemów. Kolejnym etapem badania jest zestawienie badanych nazw ze słownictwem o podobnym charakterze notowanym w tradycyjnych słownikach¹, co pozwala na zilustrowanie zmian kilku ostatnich lat oraz wskazanie tendencji rozwojowych. Autorka zakłada, że słownictwo wyekscerpowane ze słowników tworzonych przez amatorów pozwala wnioskować o potocznym sposobie myślenia i widzenia świata, a także o tym, co w języku jest najbardziej interesujące dla przeciętnego użytkownika.

Opis wyróżnionego zbioru słownictwa, dość reprezentatywny dla ogółu haseł słowników sieciowych, może być pomocny w charakterystyce całej leksyki rejestrowanej przez amatorskie słowniki internetowe.

Słowa kluczowe: słowniki sieciowe, etnonim, neosemantyzm, zmiana znaczeniowa

Łatwość tworzenia i rozpowszechniania komunikatów za pomocą Internetu zdemokratyzowała debatę publiczną i pozwoliła amatorowi wejść w role zastrzeżone do tej pory dla specjalistów. Skutkiem tego zjawiska jest wzrost liczby publikowanych w sieci amatorskich utworów literackich, filmowych i muzycznych, recenzji, diagnoz ekonomicznych, komentarzy politycznych, porad medycznych, słowników itp. Głosy amatorów podlegają wprawdzie ocenie innych internautów, ale w krytyce rzadko podstawowym zarzutem staje się brak wiedzy czy doświadczenia. Ten swoisty kult amatorszczyzny zrównuje obiektywizm z subiektywizmem, prawdę z fikcją, a tworzenie z kopiowaniem. W widoczny sposób obniża poziom merytoryczny i formalny publicznych wypowiedzi, tekstów

¹ J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, Wrocław 1998; M. Kasperczak, M. Rzeszutek, J. Smół, H. Zgólkowa, *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, red. H. Zgólkowa, Wrocław 2004; M. Czeszewski, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 2008.

pretendujących do miana literackich oraz innych zjawisk komunikacyjnych. Warto jednak przyjrzeć się bliżej przedsięwzięciom amatorów choćby dlatego, że często są one ilustracją najnowszych tendencji obyczajowych oraz dominującego sposobu myślenia.

Przedmiotem analizy w artykule jest leksyka rejestrowana w amatorskich słownikach sieciowych, tworzonych przez ogół anonimowych lub podpisujących się nickami internautów². Słowniki te mogą być moderowane, tzn. redagowane przez osoby decydujące o publikacji oraz ostatecznej formie hasła zaproponowanego przez internautów (np. *Vasidas.pl*³, *Wiki*⁴), lub tworzone w niekontrolowany, spontaniczny sposób przez każdego, kto ma dostęp do sieci (*Miejski.pl*⁵). A. Piotrowska-Wojaczyk, porównując *Miejski słownik slangu i mowy potocznej* oraz słownik umieszczony w witrynie *Vasidas.pl*, zaznacza, że w obydwu przypadkach trudno mówić o precyzji i wiarygodności charakterystycznej dla publikacji redagowanych przez językoznawców, jednak wskazuje ona znaczące różnice między zestawianymi pracami. Leksykon *Vasidas.pl* zawiera znacznie mniej błędów niż *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, forma umieszczonych w nim haseł jest ujednolicona, a język ma charakter neutralny i niekolokwialny. Dobór haseł w *Miejskim słowniku slangu* jest w pełni przypadkowy – mogą być nimi różne formy gramatyczne jednego leksemu, frazeologizmy, nazwy własne, akronimy, cyfry itp. Język nie jest jednolity – obok haseł sformułowanych ogólną polszczyzną pojawiają się definicje zawierające kolokwializmy, wulgaryzmy i błędy ortograficzne. Ponadto cytaty ilustrujące użycie leksemu nie zawsze oddają objaśnione wyżej znaczenie. Niewątpliwie jednak obydwa słowniki odzwierciedlają najbardziej aktualny stan polszczyzny potocznej. Jak pisze A. Piotrowska-Wojaczyk, „wychwytują słownictwo na etapie przedśownikowym”. Na aktualności właśnie polega ich największa wartość.

Słowniki tworzone przez społeczności internetowe rejestrują dość specyficzną odmianę polszczyzny, opartą na młodzieżowej (uczniowsko-studenckiej) odmianie języka, ale zawierającą znaczący zbiór leksyki przestępczej, w tym zwłaszcza narkomańskiej. Wątpliwości co do tego, czy niektóre z zanotowanych leksemów nie mają charakteru idiolektalnego, mogą być rozstrzygnięte dzięki systemowi ocen wystawianych przez innych internautów, widocznych przy każdym haśle w postaci liczby punktów dodatnich lub ujemnych.

Podobny charakter do *Vasidas.pl* ma *Słownik slangu polsko-angielskiego*⁶, rejestrujący język Polaków mieszkających w Wielkiej Brytanii oraz innych krajach

² Więcej na ten temat zob. A. Piotrowska-Wojaczyk, „Lajkować świeże słowa to nie grzech” – o słownikach internetowych nowego typu, [w:] *Komunikacja w technicyzowanym świecie. Wpływ postępu technicznego na język i literaturę*, red. A. Niekrewicz, B. Walczak, J. Żurawska-Chaszczewska, Gorzów Wielkopolski 2014, s. 227-236.

³ *Vasidas.pl. Slang. Neologizmy. Mowa potoczna*, vasidas.pl.

⁴ *Wolny, wielojęzyczny Wikisłownik*, <https://pl.wiktionary.org/wiki>.

⁵ *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, miejski.pl.

⁶ *Słownik slangu polsko-angielskiego*, www.ponglish.org.

anglojęzycznych. Hasła są dodawane przez internautów, ale charakteryzują się jednolitością kompozycyjną oraz stylistyczną. To, co moderatorzy słownika nazywają polszczyzną Polonii anglojęzycznej, w istocie jest zbiorem leksemów potocznych, rejestrowanych także przez inne słowniki sieciowe, obok których pojawia się duża liczba zapożyczeń z języka angielskiego, w większości spolszczonych (zapisanych fonetycznie i poddanych regułom polskiej fleksji). Udział zapożyczeń w ogólnej liczbie haseł jest w tym przypadku większy niż w pozostałych słownikach sieciowych, jednak duża ich część jest rejestrowana także przez inne leksykony, zwłaszcza *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*. Wydaje się więc, że słownictwo dodawane przez internautów do wszystkich trzech słowników ma podobny charakter. Są to jednostki o funkcji aksjologicznej (oceniającej) i ekspresywnej, atrakcyjne stylistycznie, ilustrujące odmienny system i hierarchię wartości oraz postaw wobec świata, dlatego chętnie używane przez młodych ludzi. Koncentrują się one w polach znaczeniowych „Narkotyki i używki”, „Zabawa i rozrywka” oraz „Nazwy osób”.

Celem artykułu jest analiza zarejestrowanych przez wskazane słowniki sieciowe nazw osób ze względu na ich przynależność narodową oraz rasową. W badaniu uwzględniono także, jako dodatkową grupę, etnonimy o znaczeniach przenośnych. Analiza wskazanej leksyki pozwala na odtworzenie stereotypów leżących u podstaw obrazu innych nacji w polszczyźnie potocznej. Jednocześnie opis wyróżnionego zbioru słownictwa, dość reprezentatywny dla ogółu haseł, może być pomocny w charakterystyce całej leksyki rejestrowanej przez słowniki sieciowe. Jego zestawienie ze słownictwem o podobnym charakterze notowanym w tradycyjnych słownikach⁷ umożliwi zilustrowanie zmian kilku ostatnich lat oraz wskazanie tendencji rozwojowych. Ze względu na to, że autorami haseł nie są językoznawcy, lecz amatorzy, ludzie o różnym poziomie i typie wykształcenia, analiza wyekscerpowanego słownictwa pozwala wnioskować o potocznym sposobie myślenia i widzenia świata oraz o tym, co w języku jest najbardziej interesujące dla przeciętnego użytkownika.

Przegląd słownictwa⁸

Z omawianych słowników wyekscerpowano 87 jednostek leksykalnych nazywających osoby ze względu na przynależność etniczną lub rasową. Na pozór nie jest to grupa liczna, ale w zestawieniu z rozbudowaniem dwóch pól („Narkotyki i używki” oraz „Rozrywka, zabawa, tu także traktowany rozrywkowo seks”) i rozbiciem pozostałych jednostek na wiele małych grup semantycznych można ją

⁷ J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, Wrocław 1998; M. Kasperczak, M. Rzeszutek, J. Smół, H. Zgólkowa, *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, red. H. Zgólkowa, Wrocław 2004; M. Czeszewski, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 2008.

⁸ Skrótove definicje znaczeniowe zostały sformułowane przez autorkę artykułu na podstawie definicji zawartych w: *Miejskim słowniku slangu i mowy potocznej*, *Słowniku slangu polsko-angielskiego* oraz w witrynie *Vasisdas.pl*. Przy cytatach ze słowników sieciowych każdorazowo podawane jest źródło.

uznać za znaczącą. Większość jednostek jest notowana przez *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, który zresztą zawiera największą liczbę haseł (ponad 18 tysięcy definicji), natomiast najmniej etnonimów opublikowano na stronie *Vasidas.pl*, co wynika z zachowywania przez moderatorów zasady poprawności politycznej.

Prawie wszystkie analizowane jednostki leksykalne są silnie nacechowane emocjonalnie. W przypadku neosemantyzmów (ekspresywność adherentna⁹) wynika to z odniesienia do człowieka nazwy rzeczy (np. *asfalt*, *bambus*, *heban*, *negatyw* ‘Murzyn (Czanoskóry)’, *chochoł*, *kaban* ‘Ukrainiec’, *chrupek* ‘niemiecki emeryt’, *kaktus* ‘Latynos’, *karton* ‘Pakistańczyk lub Hindus’, *kasztan* ‘Hindus’, *kebab* ‘Turek’, *knedel* ‘Czech’, *pejs* ‘Żyd’) lub z przeniesienia na reprezentanta grupy etnicznej albo rasowej nazwy osobowej o charakterze pejoratywnym (np. *brudas* ‘Murzyn, Cygan lub Rumun’, *świdraty* ‘Azjata’ – od gw. ‘zezowaty’, w nowym znaczeniu substancywizacja) bądź w nowym kontekście aktualizującej cechy negatywne (*bolszewik* ‘Rosjanin’, *kominiarz* ‘Murzyn’).

U podstaw zmian znaczeniowych tego rodzaju¹⁰ leżą metafory oparte na podobieństwie desygnatów oraz metonimie będące wynikiem styczności desygnatów zachodzącej w przestrzeni lub czasie. Najczęściej mechanizmem metaforyzacji jest podobieństwo cech fizycznych, zwłaszcza ciemnego koloru skóry nazywanej osoby oraz barwy przedmiotu będącego desygnałem przeniesionej nazwy, np. *asfalt*, *heban*, *negatyw* ‘Murzyn’, *kasztan* ‘Hindus; także człowiek o ciemnej karnacji’, *karton* ‘Pakistańczyk lub Hindus’. Między desygnatami zestawianymi w procesie metaforyzacji nie musi istnieć żadne uchwytnie podobieństwo, ale może być ono sugerowane w celu obrażenia i znieważenia określanej nowym mianem osoby, np. *chochoł*, *kaban* ‘Ukrainiec’, *chrupek* ‘niemiecki emeryt’.

Nacechowanie negatywne metonimii wynika przede wszystkim z ich depersonifikującego, urzeczawiającego charakteru. U podstaw tych neosemantyzmów leży skojarzenie z elementem typowym dla danej kultury, np. kulinarnym (*kebab* ‘Turek’, *knedel* ‘Czech’, *ciapaty*, *ciabata* ‘Hindus, Cygan’), lub z elementem środowiska naturalnego (*kaktus* ‘latynos, Meksykanin’, *bambus* ‘Murzyn’).

Rodzaj metonimii stanowią synekdochy¹¹, które ze względu na nie-reifikujący charakter są nacechowane negatywnie w mniejszym stopniu niż pozostałe neosemantyzmy. Między desygnatami stycznymi zachodzi nie równorzędność, ale podrzędność realizująca się przede wszystkim poprzez regułę *pars pro toto*. W rezultacie synekdocha staje się podstawą neosemantyzmów nazywających reprezentantów danej narodowości mianami mieszkańców regionu danego

⁹ S. Grabias, *O ekspresywności języka*, Lublin 1981, s. 107-115.

¹⁰ O neosemantyzacji w socjolektach zob. np. S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1997, s. 226-234; A. Niekrewicz, *Mechanizmy znaczeniowe powstawania leksemów depersonifikujących*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 2002, s. 95-117.

¹¹ Zob. S. Grabias, *Język w zachowaniach...*, op. cit., s. 229.

państwa (np. *szwab* ‘Niemiec’) lub imionami typowymi dla danego języka (np. *Abdul* ‘Arab’, *Bambo*, *Mokebe* ‘Murzyn’, *Fritz* ‘Niemiec’).

Żartobliwy, a nie deprecjonujący charakter mają neosemantyzmy, których istotą jest zmiana znaczenia na tle podobieństwa brzmieniowego wyrazów¹². Z tego względu w badanej grupie słownictwa o charakterze jednoznacznie wartościującym zanotowano tylko dwa neosemantyzmy o mechanizmie paronimicznym: *irys* ‘Irlandczyk’ oraz *Indianin* ‘mieszkaniec Indii’.

Ekspresywnością inherentną¹³ odznaczają się leksemy będące neologizmami słowotwórczymi. Do tej grupy zaliczono nowe jednostki języka utworzone za pomocą formantów rodzimych lub tych obcych, które na gruncie analizy synchronicznej można uznać za aktywne w polskim systemie derywacyjnym¹⁴. Są to przede wszystkim derywaty modyfikacyjne, których nowość polega jedynie na wprowadzeniu dodatkowych odcieni znaczeniowych, co wiąże się z charakterystycznym dla polszczyzny potocznej dążeniem do językowego wartościowania rzeczywistości. Neologizmy tego rodzaju są fundowane zarówno na neosemantyzmach (np. *ciapak*, *ciaptak*, *ciapuch* ‘Hindus’ od *ciapaty* (ang. *chapatti*) ‘1. ‘rodzaj cienkich, okrągłych placków popularnych w południowej Azji’¹⁵; 2. ‘Hindus’), jak i na ogólnopolskich nazwach narodowości (np. *arabus* ‘Arab’, *chinol* ‘Chińczyk’, ‘Azjata’, *cyganera* ‘Cyganka’, *iroł* ‘Irlandczyk’, *meksior* ‘Meksykanin’, *paki*¹⁶ ‘Pakistańczyk’, *poldus* ‘Polak’).

Derywaty mogą być także tworzone w ten sposób, by podkreślić cechę reprezentanta danej grupy, związaną z wyglądem, sposobem ubierania się lub pochodzeniem, np. *białas* ‘człowiek rasy białej’, *czarnuch* ‘Murzyn’, *żółtek* ‘Azjata’. W tej grupie uwagę zwracają złożenia powstałe z dwu innych samodzielnych znaczeniowo jednostek, połączonych na zasadzie szeregu lub związku¹⁷. Są to podobnie jak w poprzednio omówionych grupach wyrazy wartościujące ujemnie, np. *hitlersyn* ‘Niemiec’, *szmatogłowy* ‘Arab’, *szczuropolak* ‘polski emigrant’¹⁸.

W zbiorze nazw osób ze względu na narodowość lub rasę notowanych w słownikach sieciowych występują również zapożyczenia. Najczęściej mają one formę graficzną utworzoną w wyniku adaptacji do polskiej pisowni oraz sub-

¹² Ibidem, s. 230.

¹³ Termin wprowadzony przez S. Grabiasa, *O ekspresywności...*, op. cit., s. 107-115.

¹⁴ Zob. na ten temat K. Waszakowa, *Tendencje rozwojowe w słowotwórstwie polszczyzny końca XX wieku*, [w:] *Przemiany współczesnej polszczyzny: materiały konferencji naukowej*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole 1994, s. 53-60.

¹⁵ Definicję znaczeniową podaję za: *Cambridge Dictionaries Online*, <http://dictionary.cambridge.org/> [dostęp: 4.04.2015].

¹⁶ Leksem *paki* może być interpretowany zarówno jako atypowy derywat wsteczny utworzony na gruncie języka polskiego od rzeczownika *Pakistańczyk*, jak i jako zapożyczenie przejęte ze slangu angielskiego, w którym także stanowi formę skróconą. Zob. *Urban Dictionary*, <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Paki> [dostęp: 4.04.2015].

¹⁷ S. Grabias, *Język w zachowaniach...*, op. cit., s. 221-222.

¹⁸ Prawdopodobnie nazwa przejęta z powieści E. Redlińskiego, *Szczuropolacy*, Warszawa 1994. Autor hasła w *Miejskim słowniku slangu i mowy potocznej* pominął genezę wyrazu.

stytucji fonologicznej i są poddawane polskiej fleksji, np. *Ajrysze* – ‘z ang. *Irish*, Irlandczycy’, *Ajryś* – ‘od ang. *Irish*, Irlandczyk’, *Spenisz* – ‘od ang. *spanish*, osoba o pochodzeniu latynoskim’, *Madafaka* ‘z ang. wulg. *motherfucker* Murzyn’, *nigga*, *nyga* – ‘od ang. *nigger*, Murzyn’, *czaw* ‘od ang. *chav* – dresiarz’, ale według *Słownika slangu polsko-angielskiego* wyłącznie ‘Brytyjczyk ubrany w rozciągnięty dres, mający na szyi złote łańcuchy’.

W badanej grupie słownictwa ujawnia się cecha typowa dla gwar środowiskowych: ujemne, często bardzo negatywne (aż do wulgarne) nacechowanie emocjonalne jednostek leksykalnych. A. Markowski¹⁹ zauważa, że slangowa ekspresja służy wyrażeniu postawy wobec świata – od żartobliwej, poprzez ironiczną, aż do pełnej frustracji, wyrażającej negację uznanych wartości społecznych. Wśród nazw osób ze względu na narodowość lub rasę niewiele jest ekspresywizmów oddających wyłącznie kreatywno-humorystyczny stosunek do języka lub służących zabawom werbalnym. Na pierwszy plan wysuwa się deprecjacja nazywanych osób, połączona z ekspresją wrogiego stosunku do nich, rzadziej z aktualizacją wybranych, stereotypowych cech przypisywanych osobom określonej narodowości. Stereotypy uwidaczniające się w badanym słownictwie zawierają częściej treści ewaluatywne (odnoszące się do oceny narodów) oraz emocjonalne (wyrażające się w poczuciu dystansu społecznego Polaków wobec innych) niż deskryptywne, stanowiące opis osób danej narodowości²⁰.

Ekspresywność poszczególnych nazw etnicznych i rasowych jest zróżnicowana, inna z perspektywy nadawcy i inna na poziomie odbiorcy. Stopień ekspresji wydaje się wyższy w zwrocie adresatywnym (np. *Ty Arabusie!*) niż w wypowiedzi dotyczącej osoby trzeciej. M. Peisert²¹, analizując potoczne nazwy narodowe i rasowe uzyskane metodą ankietowania, wyróżnia leksemy pejoratywne i pogardliwe (np. *Kalmuk*, *Kacap*, *Czarnuch*), lekceważące (np. *Żółtek*, *Helmuty*, *Iwany*), żartobliwe (np. *Bambus*, *Wędzony*) i ironiczne (np. *Lepsi Niemcy*, *Bracia*, *Przyjaciele*).

Autorzy haseł słowników sieciowych nie stosują żadnego systemu kwalifikatorów, ale w obręb definicji wplatają informacje o nacechowaniu emocjonalnym wyrazu, które pokrywają się z klasyfikacją M. Peisert, np. *asfalt* ‘**negatywne** określenie Murzyna’, *chochol* ‘**pogardliwe** określenie Ukraińca’, *ciapek* ‘**pejoratywne** określenie azjatyckiego emigranta’, *czarnuch* ‘**obraźliwe**: Murzyn’, *pepik* ‘**lekceważące** określenie obywatela Czech’. Obok takich typowych określeń zabarwienia emocjonalnego pojawiają się także informacje niepublikowane w tradycyjnych słownikach, wartościujące nazwę, sformułowane językiem niespecjalistycznym, często niepoprawnym gramatycznie, np. *betonowy asfalt* ‘**niezbyt mądre** określenie czarnoskórego’, *brudas* ‘**określenie stosowane przez**

¹⁹ A. Markowski, *Polszczyzna końca XX wieku*, Warszawa 1992, s. 104-105.

²⁰ Podział treści stereotypów wg J. Błuszkowskiego, *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne*, Warszawa 2003.

²¹ M. Peisert, *Nazwy narodowości i ras we współczesnej polszczyźnie potocznej*, „Język a Kultura” 1992, t. 5, red. J. Anusiewicz, F. Nieckula, s. 219.

istoty o szczątkowej inteligencji (głównie dresów i naziskinów) wobec wszystkich, których nie szanują i nie lubią – przede wszystkim osób o odmiennym kolorze skóry’, *sziptar* ‘Albańczyk w brzydkiej formie’, *nigger* ‘słowo niesamowicie obraźliwe dla człowieka o czarnej karnacji potocznie zwanego murzynem. Okazuje się nim **totalny brak szacunku, wręcz niechęć i uważanie takiej osoby za gorszej od siebie**’ (Miejski.pl).

Większość haseł w słownikach społecznościowych zilustrowana jest cytatai. Są to niemal wyłącznie przytoczenia wypowiedzi monologowych oraz dialogów zasłyszanych lub wymyślonych przez autora definicji. Na ogół potwierdzają one kolokwialny i ekspresywny charakter leksemu, np. – *Zasilki biorą, praw się domagają, a robić nie ma komu!* – *Pieprz*** hebany...* (Miejski.pl); *Słyszałeś? Dwóch szmatogłowych w Anglii w biały dzień obcięło komuś łeb tasakiem* (Miejski.pl); *Jakiś żółtek mi opchnął to gówno na stadionie* (Miejski.pl); *Co z niego za asfalt, jak z łajt biaczą pogina* (Miejski.pl); *Mam dość Angoli, zwłaszcza tego Krisa!* (Ponglish.org). W niektórych hasłach cytaty są dobrane błędnie, sugerują znaczenie inne od podanego lub zawierają inną formę wyrazu, np. użycie leksemu *Moakebe* ‘Czarnoskóry’ zostało w *Miejskim słowniku slangu* zilustrowane cytatem zawierającym derywat *Moakebiak* zamiast definiowanego wyrazu podstawowego. W opublikowanym tam hasłach *nigger* ‘Czarnoskóry’ i *paki* ‘Hindus’ przytoczono wyłącznie zdania angielskie z tymi rzeczownikami. Z kolei znaczenie apelatywne, metaforyczne leksemu *wietnamki* ‘buty z Wietnamu’ zilustrowano cytatem pozbawionym objaśnianego rzeczownika, zawierającym za to wyraz bliskoznaczny *kuboty* ‘tanie klapki z rynku’.

Zmienność etnonimów potocznych

M. Peisert²² zwraca uwagę na efemeryczność potocznych nazw osób ze względu na narodowość i rasę. Odnoszą się one do kontekstu historycznego i kulturowego wyznaczanego okresem ich powstania oraz funkcjonowania, odzwierciedlają napięcia emocjonalne i nastroje określonego czasu.

Zmienność analizowanego zbioru słownictwa uwidacznia się w zestawieniu haseł z aktualizowanymi na bieżąco słownikami sieciowymi z tradycyjnymi leksykonami. *Nowy słownik gwary uczniowskiej*²³ notuje 24 leksemy spośród wyekscerpowanych ze słowników społecznościowych, ale aż 21 z nich w innych znaczeniach. W źródłach internetowych i NSGU mają one charakter nacechowanych emocjonalnie neosemantyzmów, ale nie wszystkie spośród rzeczowników notowanych w NSGU są etnonimami (np. *chinol* ‘człowiek o skośnych oczach; *czarnuch* ‘1. strażnik miejski; 2. osoba słuchająca rapu’; *indianin* ‘nauczyciel’; *kaktus* ‘1. człowiek, który się nie goli; 2. wysoki chłopak’; *pejsy* ‘1. włosy;

²² M. Peisert, op. cit., s. 210-211.

²³ M. Kaspercak, M. Rzesutek, J. Smól, H. Zgólkowa, *Nowy słownik...*, op. cit.

2. autobusy PKS'). Różnice semantyczne dotyczą także leksemów będących nazwami etnicznymi i rasowymi, np. *abdul* wg *Miejskiego słownika slangu* i *Vasisdas.pl* jest synonimem ogólnopolskiego rzeczownika *Arab*, natomiast wg NSGU oznacza 'Murzyna'; *brudas* wg źródeł sieciowych może odnosić się do osób różnych ras charakteryzujących się ciemnym kolorem skóry, zarówno Murzynów, jak i Cyganów lub Rumunów, zaś wg NSGU leksem ten oznacza wyłącznie 'Murzyna'. Różnice te mogą wynikać zarówno z ewolucji semantycznej wyrazów, jak i z odrębności slangu rejestrowanego przez internautów od języka uczniów. Odrębność tę potwierdza wyższy stopień zgodności znaczeniowej omawianych jednostek leksykalnych zarejestrowanych w słownikach polszczyzny potocznej. Zbiór wspólny ze SPP J. Anusiewicza i J. Skawińskiego liczy 20 jednostek (*angol, asfalt, Bambo, bambus, bolszewik, brudas, czarnuch, fryc, kacap, kitajec, madziar, makaroniarz, mosiek, negatyw, pepik, rusek, szkop, szwab, żabojad, żółtek*), natomiast z SPP M. Czeszewskiego – tylko 15. Oznacza to, że 75 proc. nazw osób ze względu na narodowość i rasę zarejestrowanych w słownikach społecznościowych nie występuje w leksykonach tradycyjnych. Wiąże się to z mniejszą liczbą etnonimów potocznych w słownikach wydanych drukiem (w SPP J. Anusiewicza i J. Skawińskiego 57 jednostek leksykalnych, w NSGU – 9).

W internetowych słownikach społecznościowych zdecydowanie więcej jest nazw odnoszących się do narodowości i ras odległych geograficznie od Polski, z których nie wszystkie są uwzględniane w leksykonach tradycyjnych (np. Hindusów, Pakistańczyków, Meksykanów, Irlandczyków, Albańczyków, przedstawicieli rasy czarnej). Wynika to z otwarcia Polski na świat, intensyfikacji kontaktów z obcokrajowcami, a zwłaszcza z coraz częstszej społeczno-ekonomicznej rywalizacji polskich emigrantów z innymi grupami etnicznymi w Wielkiej Brytanii oraz innych krajach Zachodu. M. Peisert²⁴ powołuje się na badania amerykańskie, z których wynika, że uprzedzenia wobec Murzynów są najsilniejsze w grupach stojących w hierarchii społecznej o jeden szczebel wyżej. Ujawnia się w tym przypadku mechanizm przenoszenia agresji oraz negatywnych doznań wynikających z kontaktu z grupami wyższymi na grupę niższą.

Jedną z możliwych zmian znaczeń etnonimów jest generalizacja prowadząca do apellatywizacji. E. Masłowska²⁵ zwraca uwagę na znacznie częstszą pejoratywizację w stosunku do melioracji nazw cudzoziemców, które używane są w funkcji appellatiwów. Oznacza to, że niechęć do członków obcych grup manifestuje się w języku znacznie dobitniej niż podziw i aprobata. W słownikach sieciowych można wskazać zarówno zapellatywizowane etnonimy ogólnopolskie, jak i slangowe neosemantyzmy, których znaczenia etniczne lub rasowe stały się przedmiotem kolejnej modyfikacji semantycznej. Większość nazw etnicznych jest

²⁴ M. Peisert, op. cit., s. 213.

²⁵ E. Masłowska, *Z problemów pejoratywizacji lub melioracji nazw własnych użytych w funkcji appellatiwów*, „Język a Kultura” 1991, t. 3, red. J. Puzynina i J. Anusiewicz, s. 32.

rejestrowana przez internautów we wtórnym znaczeniu pejoratywnym, odnoszącym się do osoby ocenianej negatywnie z innych powodów niż przynależność narodowa, np. *rusek* ‘ktoś, kto ubiera się jak robotnik, ma dziwny, jakby wiejski akcent’ (Miejski.pl); *turek* ‘w grach typu MMORPG²⁶ obraźliwe określenie słabego gracza’ (definicja na podstawie Miejskiego.pl); *polaczek* ‘pogardliwe określenie osoby, charakteryzującej się np. pazernością, cwaniactwem, przesadnym oszczędzaniem, otumanieniem; bardzo często interpretowane i mylone z lekceważącym określeniem osoby pochodzenia polskiego’ (Miejski.pl); *żyd* ‘określenie wyrażające wielką nienawiść do odbiorcy, mające na celu obrażę’ itp.

Podsumowanie

Potoczne nazwy etniczne i rasowe odzwierciedlają proces wartościowania i hierarchizowania elementów świata. Ze względu na zmienność rzeczywistości pozajęzykowej stanowią one zbiór podlegający nieustannej ewolucji, będący wyrazem różnego rodzaju stereotypów i uprzedzeń. Jednocześnie nie można zapominać, że badane nazwy wpływają na sposób widzenia świata, kształtując poglądy użytkowników języka. Zdaniem K. Pisarkowej²⁷ niefrasobliwe posługiwanie się nacechowanymi i wartościującymi nazwami etnicznymi może być niebezpieczne, ponieważ deformuje świadomość społeczną.

Należy podkreślić, że liczebność omawianego zbioru leksemów w słownikach społecznościowych jest znacznie większa niż w tradycyjnych leksykonach języka potocznego. Nacechowanie jednostek leksykalnych rejestrowanych w słownikach internetowych dowodzi pogardliwego i lekceważącego stosunku wobec inności – właściwie nie ma grupy etnicznej, która byłaby wartościowana pozytywnie. Jeżeli przyjąć, że słowniki sieciowe rejestrują najnowszą polszczyznę, zjawisko to może świadczyć o wzroście podziałów narodościowych i rasowych mimo niewątpliwej intensyfikacji kontaktów międzynarodowych.

Amatorski charakter słowników sprawia, że o wyborze leksemu do publikacji decyduje jego atrakcyjność wynikająca najczęściej z wyrazistości nacechowania emocjonalnego i aksjologicznego oraz z przekonania o przynależności wyrazu do grupy modnych. Większość autorów haseł jest świadoma ich zabarwienia pejoratywnego, lecz informując o nim, nie posługuje się terminologią językoznawczą, ale językiem potocznym, a ponadto formułuje subiektywną ocenę leksemu. Kolokwializmy są nierzadko wyjaśniane poprzez przywołanie synonimów o podobnym charakterze oraz cytatów obfitujących w inne potoczmy i wulgaryzmy. Brak terminologii oraz błędy gramatyczne i ortograficzne nie przekreślają jednak wartości leksykonów społecznościowych jako źródeł wiedzy

²⁶ MMORPG – skrót od ang. *massively multiplayer online role-playing game*. Gry komputerowe, w których uczestniczy jednocześnie wielu użytkowników.

²⁷ K. Pisarkowa, *Konotacja semantyczna nazw narodości*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1976, nr 1, s. 5-26.

o najnowszej polszczyźnie potocznej. Ich interaktywny charakter pozwala wyodrębnić leksykę rzeczywiście współcześnie używaną z licznego zbioru potocyzmów efemerycznych, modnych jedynie przez krótki okres. Systematyczne, właściwie codzienne, aktualizacje i oceny haseł ułatwiają śledzenie zmian semantycznych, zanim znajdą one odzwierciedlenie w tradycyjnych słownikach.

Bibliografia

Źródła materiału:

1. Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, Wrocław 1998.
2. *Cambridge Dictionaries Online*, <http://dictionary.cambridge.org/>.
3. Czeszewski M., *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 2008.
4. Kasperczak M., Rzeszutek M., Smół J., Zgólkowa H., *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, red. H. Zgólkowa, Wrocław 2004.
5. *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, www.miejski.pl.
6. *Słownik slangu polsko-angielskiego*, www.ponglish.org.
7. *Urban Dictionary*, <http://www.urbandictionary.com>.
8. *Vasidas.pl. Slang. Neologizmy. Mowa potoczna*, www.vasidas.pl.

Opracowania:

1. Błuszkowski J., *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne*, Warszawa 2003.
2. Grabias S., *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1997.
3. Grabias S., *O ekspresywności języka*, Lublin 1981.
4. Markowski A., *Polszczyzna końca XX wieku*, Warszawa 1992.
5. Masłowska E., *Z problemów pejoratywizacji lub melioracji nazw własnych użytych w funkcji appellatiwów*, „Język a Kultura” 1991, t. 3, red. J. Puzynina i J. Anusiewicz.
6. Niekrewicz A., *Mechanizmy znaczeniowe powstawania leksemów depersonifikujących*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 2002.
7. Peisert M., *Nazwy narodowości i ras we współczesnej polszczyźnie potocznej*, „Język a Kultura” 1992, t. 5, red. J. Anusiewicz, F. Nieckula.
8. Piotrowska-Wojaczyk A., *„Lajkować świeże słowa to nie grzech” – o słownikach internetowych nowego typu*, [w:] *Komunikacja w stechnicyzowanym świecie. Wpływ postępu technicznego na język i literaturę*, red. A. Niekrewicz, B. Walczak, J. Żurawska-Chaszczewska, Gorzów Wielkopolski 2014.
9. Pisarkowa K., *Konotacja semantyczna nazw narodowości*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1976, nr 1.
10. Waszakowa K., *Tendencje rozwojowe w słowotwórstwie polszczyzny końca XX wieku*, [w:] *Przemiany współczesnej polszczyzny: materiały konferencji naukowej*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole 1994.

Vocabulary defining national and racial identity in social dictionaries of Polish language

Abstract

The aim of the article is the description of registered by amateur online dictionaries names of people because of their nationality and race. The author carries out semantic and structural analyses of these terms. The next stage of the study is to compare

the analysed names with similar vocabulary recorded in traditional dictionaries, allowing to illustrate changes in the last few years and to indicate of development trends. The author assumes that the vocabulary registered in the dictionaries created by amateurs represents a colloquial way of thinking and seeing the world, as well as what is the most interesting in language for an average user.

Description of the distinguished set of vocabulary, rather representative of the general terms in online dictionaries, may be helpful in the characteristics of the entire vocabulary recorded by amateur online dictionaries.

Keywords: online dictionaries, ethnonym, neosemantism, change of meaning